

KARABAĞ HASRETİ

Dr. Erdal KARAMAN

Qafqaz Üniversitesi, Filoloji Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bakü/Azerbaycan
erdalkaraman@yahoo.com

ÖZET

Karabağ, Azerbaycan'ın en güzel yerlerinden birisidir. Bugün Ermenistan işgali altında bulunan bölge tarih boyunca Türklerin yaşadığı bir mekân olarak temayüz etmiştir. Ermenistan'ın, bölgeyi işgal etmesiyle birlikte binlerce insan mülteci durumuna düşmüş, yurtlarını terk emek zorunda kalmıştır. Bu çalışmada, Karabağ hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra mültecilerin yurtlarına olan özlemi ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan, Karabağ, hasret, şiir.

ABSTRACT

Karabakh is one of the beautiful places in Azerbaijan. Nowadays being occupied by Armenians during the historical period this region has been inhabited by Turkic people. After occupation Karabakh by Armenia thousands people became refugee and had to leave their homes. In this research firstly shortly given information about history of Karabakh and then about aspiration of refugee to their lands.

Key words: Azerbaijan, Karabakh, nostalgia, poem

Kür ve Aras ırmakları arasında bulunan Karabağ, Azerbaycan'ın en güzel yerlerindedir. Bu güzel belde, sözü edilen yönüyle, Dicle ve Fırat ırmakları arasında yer alan eski Babil'le benzerlik arz etmektedir. Ilıman iklime, zengin bitki örtüsüne sahip olan bölgede hayat, taş devrinden beri aralıksız olarak devam edegelmiştir.¹

Bölge, İskitlerden beri Türklerin yaşadığı bir mekân olarak tarihteki yerini alırken, havasının güzel olması, tabii güzelliklerinin diğer bölgelere göre farklılık arz etmesi, bu vilayetin, birçok Türk sultanı tarafından kışlak olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Bundan dolayı Karabağ, İlhanlılar, Timurlular, Karakoyunlular zamanında olduğu gibi Akkoyunlular döneminde de yerli meliklerin hüküm sürdüğü bir belde olarak tarihteki yerini alır.²

Tabii güzelliğinin yanında stratejik öneme de haiz olan Karabağ, tarihte, bölgedeki güçlü devletlerin sürekli üzerinde mücadele ettikleri bir mekân olmuştur. Kafkasların coğrafi konumu, Rusya ve İran için çok önemlidir. O dönemde, İranlı komutanların ve Şah'ın düşüncesine göre Şuşa, fethedilmesi mümkün olmayan kale, Güney Kafkasya'nın anahtarı; Ruslar için de bu şehir, İran'a açılan kapı olarak telakki edilmekteydi. Bu bakımdan her iki devlet bölgeyi ele geçirmek için askeri, siyasi ve diplomatik bütün yolları kendi çıkarları doğrultusunda kullanırlar. Şayet, İran, Karabağ'da hâkimiyet kurabilirse, bütün Güney Kafkasya'yı kendi etki alanına almış olacak, bu düşüncüyü gerçekleştirdikleri takdirde kendilerine Rusları bölgeden atabilme fırsatı doğacaktır. Aksi takdirde, Ruslar bölgeye sahip olursa, değil Aras'ın kuzeyindeki hanlıklar için, bu durumda İran için de büyük bir tehdit olacaktır. Bu hesaplaşmada Ruslar, İran'a göre askeri açıdan daha güçlü olduklarından bölgede etkili olmaya başlarlar.³

Büyük bir imparatorluk hayaliyle sınırlarını genişletme çabasında olan Rusya, bir taraftan bu amacı gerçekleştirmek suretiyle sıcak denizlere açılmaya çalışırken,⁴ diğer taraftan da, bölgede kargaşa çıkartarak, Kafkaslardaki nüfuzunu artırmak için gayret gösterir. Bu hedefe ulaşmak için en

önemli araç Ermenilerdir. Azerbaycan Türklerine karşı Ermeniler, Ruslar tarafından her zaman desteklenir. Ermenilerle Ruslar arasındaki ilişkiler her ne kadar çok eskiye dayansa da, I. Petro zamanında bu dostluğun her iki tarafın menfaati doğrultusunda daha da geliştiği görülmektedir.⁵

Rusların bölgede yürüttükleri siyasetin daha iyi anlaşılması açısından I. Petro'nun bölgeyle ilgili düşüncelerini dile getirdiği vasiyetnamesini zikretmekte fayda vardır. I. Petro'nun 1725 yılında yazdığı vasiyetnamede, Rusların doğuda izleyecekleri siyasetin yönü belirlenir. Bu vasiyetnamede Rusya'nın sınırları; kuzeyde Baltık denizine, güneyde sıcak denizlere kadar olmalıdır. Bu amaca ulaşmak için de, daima Türklerle İranlılar arasında fitne ve fesat salmak gerekir. Rusya'nın kargaşa çıkarıp bölgede aktif şekilde yer almasını sağlamak amacıyla Şii-Sünni ihtilafı güzel bir vasıtaadır.

Rusların yürüttüğü siyaset zamanla meyvesini verir, İran ve Osmanlı devleti, Kafkaslarda uzun süre mücadele eder. Bu durum, kuzeyde her geçen gün güçlenen, daha sonra bölgede uzun süre varlığından söz ettirecek olan Rusya'nın işine gelir. Osmanlı-İran savaşlarından en karlı çıkan taraf, hiç şüphesiz, Çarlık Rusyası olur.

Bu savaşların devam ettiği dönemde Ruslar, sessizce Volga civarına yerleşirler. Daha sonra da Astrahan'ı alarak Azerbaycan'a komşu olurlar. Bu durumdan memnun olmayan Osmanlı devleti, harekete geçse de, yeterince hazırlıklı olmadığından, somut bir başarı elde edemez. Kafkaslara hâkim olmak isteyen Rus Çarı I. Petro (1689–1725), Volga kıyısında ve Hazar denizinde bölgeyi ele geçirmek maksadıyla bir donanma kurar. I. Petro, bu arzusunu Prut savaşında Osmanlı'ya yenildikten sonra gerçekleştirmek ister; bu amaca ulaşmak için 1715'te, İran'ın zayıf olduğu bir dönemde, Kafkaslara girer. Kafkas halkları Rusların yayılmacı politikasından rahatsız olduklarından Osmanlılardan yardım isterler. Bunun üzerine Osmanlı devleti harekete geçer, I. Petro'ya verdiği bir ultimatomla Rusların Kafkaslarda ilerlemesini durdurur. Fakat bu durum kalıcı olmaz. Yine bu dönemde İran'ın içişlerindeki kargaşadan istifade eden Rusya, Azerbaycan'ı ve Kafkasların büyük bir bölümünü ele geçirir.⁶

I. Petro'nun vasiyetnamesinin tamamı incelendiğinde Gürcistan'ın ismi geçmekte; fakat Ermenistan zikredilmemektedir. O dönemde henüz Ermenistan kurulmamıştır. Ruslar, Kafkaslarda daha etkili olmak amacıyla Ermenileri bölgeye yerleştirmeye başlarlar.

Ruslar, farklı dönemlere ait nüfus verilerinden de çıkarılacağı gibi, Karabağ bölgesinde Ermeni nüfusunun artırılması için her zaman gayret gösterirler. Bu düşüncenin hayata geçirilmesi için her fırsatta Ermeniler desteklenir. XIX. yüzyılın başlarında Kafkaslarda görev yapan Rus yetkililer, Rusya'da bulunan Ermenilerin yaşadıkları yerler tespit edilerek, nerede yaşadıklarına bakılmaksızın, Azerbaycan'a gelmeleri için yetkililerden gerekli şartları sağlamalarını talep ederler.⁷ Bu gayretler zamanla meyvesini vermiş; Kafkaslarda, özellikle de Karabağ vilâyetinde, Ermeni nüfusu sürekli ve planlı bir şekilde artırılarak, bölgenin Ermenilere ait olduğu iddiasına varacak kadar ileri gitmiştir.

Bundan cesaret alan Ermeniler, her fırsatta Kafkaslarda soykırıma girişirler. Bu faaliyetlerinin merkezi de Azerbaycan olur. Ermeniler, tarihte görülmemiş zulümleri Azerbaycan Türklerine her bölgede uygulamaya başlar. 1905 yılında, Bakü'deki soykırımı, Azerbaycanın diğer vilâyetlerine, Nahçıvan'a, İrevan'a, Zengezur'a, Gence'ye ve Karabağ'a da yayarak, bu bölgede yaşayan binlerce insanı vahşice öldürürler. Hadiselerin gerçekleştiği dönemde Şuşa, Çavanshir, Cebayıl ve Zengezur vilâyetlerinde yetmiş beş, İrevan ve Gence vilâyetlerinde ise 200'den fazla köy dağıtılır; meskûnları da katledilir. Her ne kadar 1905–1907 yıllarında Ermeniler güçlü olmasalar da⁸, Rusların gelişmeler karşısında yavaş hareket etmeleri ve isyancılara yardımcı olmaları Ermenilerin işini kolaylaştırır. Karabağ'da olan olaylar her geçen gün Rus yetkililerine bildirilse de, Ruslar, olayların önlenmesi yönünde herhangi bir teşebbüste bulunmak istemezler, yetkililerin ısrarı üzerine bölgeye yüz kişilik bir kuvvet gönderirler. Onlar da Karabağ'da asayişli sağlayacaklarına halka zarar verirler. Çıkan olaylar sırasında üç kişinin ölümüne sebep olurlar.⁹

1918'lerde Ermeniler, Azerbaycan halkına olan düşmanlıklarını daha da artırır. Bolşevik iktidarını kurmak bahanesiyle Ermeniler, Bakü'de, Şirvan'da, Kuba'da, Lenkeran'da, Kürdemir'de elli binden fazla insanı öldürür. Şamahı kazasında elli sekiz köy dağıtılır, yedi bin erkek, 1653 kadın, dokuz yüz altmış beş çocuk yaralanır. Guba'da yüz yirmi iki, Dağlık Karabağ'da yüz elli, Zengezur'da yüz on beş köy yerle bir edilir; halk büyük bir soykırımla karşı karşıya kalır. İrevan vilâyetinde iki yüz on bir köy ateşe verilir.¹⁰ Tarihi şehir Şuşa, Ermeniler tarafından kuşatılır; fakat halk şehri kahramanca savunduğundan işgalciler bu şehre giremez.¹¹

Ermenilerin saldırgan tavırları bununla kalmaz. Sovyetler Birliği'nin yıkılma sinyalleri verdiği dönemlerde, Ermeniler, Karabağ bölgesinde gizli gizli teşkilatlanmaya başlarlar. Karabağ eylemlerinin ilk başladığı yıllarda, 1987'nin sonu 1988'in başlarında, Azerbaycan'ın ve Ermenistan'ın, Sovyetler

Birliği ittifakında yer aldığı dönemde, Ermeniler Azerbaycan Türklerine karşı terörist faaliyetlere başlar. 1989–1994 yılları arasında Ermeniler, Azerbaycan'ın farklı yerleşim yerlerine 4000 kez saldırıda bulunurlar. Bu saldırılar sonucunda 1523 kişi hayatını kaybederken, 3072 kişi yaralanır, 311 kişi de Ermeniler tarafından esir alınır. Bunun yanında 14014 büyük ve küçükbaş hayvan halkın elinden alınır, 1488 ev, 90 araç, 11 otobüs, 6 uçak, 7 tren Ermeniler tarafından tahrip edilir. Bu rakamlara Hocalı'daki kayıplar dâhil değildir.¹² Ayrıca Karabağ'ın işgaliyle Azerbaycan, 72 bin hektar topraktan elde ettiği 200 bin ton tahıldan, 730 bin ton üzümünden, 4 bin ton tütünden, 20 bin ton etten, 100 bin ton süten mahrum kalmak suretiyle ekonomisi zarar görür.¹³

Ermeni saldırılarıyla, Azerbaycan'ın 1000'e yakın yerleşim yeri işgal edilir, bu topraklar Azerbaycan'ın topraklarının 1/4'nü teşkil etmektedir. Bu savaş sonucunda Ermenistan'dan, Karabağ'dan ve Karabağ'a yakın yerleşim yerlerinden binlerce insan mülteci durumuna düşer.¹⁴ İşgal sonucunda mülteci durumuna düşenlerin sayısı illere göre şöyledir:

Hocalı 26 Şubat 1992, 6.000 kişi,
Şuşa 8 Mayıs 1992, 30.000 kişi,
Lâçin 17 Mayıs 1992, 30.000 kişi,
Kelbeçer 31 Mart 1993, 60.000 kişi,
Ağdam 23 Temmuz 1993, 150.000 kişi,
Cebrail 30 Ağustos 1993, 60.000 kişi,
Fuzuli 22 Ağustos 1993, 110.000 kişi,
Kubadlı 1 Eylül 1993, 60.000 kişi,
Zengilan 28 Ekim 1993, 60.000 kişi.

Bugün Azerbaycan'ın farklı yerleşim yerlerinde, Karabağ ve çevre illerden zorla çıkarılan insanlar, çok çetin şartlar altında yaşam mücadelesi vermekteler. Yurdundan yuvasından zorla göçe zorlanan Karabağlılar, üniversitelerin yurtlarında iki kişi için hazırlanan tek odalı mekânlarda aileleriyle birlikte zor şartlar altında yaşamaktalar. İkliminin ve tabii güzelliğinin insanı büyülediği, cennet-asa bir yerden, Karabağ gibi güzide bir beldeden, zorla çıkartılan insanlar, bugün yurt odalarında yuvalarına dönecekleri günün özlemiyle hayata bağlanmakta, bir gün, hayallerini süsleyen vuslat müjdesini alacakları günü beklemekteler.

Kendilerini ziyaret ettiğimiz mültecilerin birçoğunda yurdundan yuvasından koparılanın vermiş olduğu ıstırabı, sıkıntıyı, yüzlerindeki çilenin ve ıstırabın dışa yansımaları diyebileceğimiz çizgilerde okurken, ziyaretimiz sırasında mültecilerin, çok zor şartlar altında yaşamalarına rağmen, misafirperverliklerini nümayiş ettirmeleri gözden kaçmıyordu. Bu manzaralar karşısında, masum insanların yurdunu yuvasını zorla ellerinden alanlara karşı nefretimiz bir kat daha artmakta, kendi hallerinde hayat süren insanlara reva görülen zulme karşı insanların sessiz kalmalarına bir anlam verememenin burukluğuyla, bu coğrafyada uygulanan çifte standarda karşı dudak bükmekten başka birşey yapamamanın ıstırabını, yüreğimizin derinliklerinde hissetmekteyiz.

Karabağlılar, Ermenilere bile, tarihte kendilerine o kadar zulüm etmelerine rağmen, kapılarını açmışlar, uzun yıllar aynı ortamda, huzur ve güven içerisinde hayatı paylaşmışlar. Onların geçmişte yaptıkları taşkınlıkları unutmışlar, yıllarca bir arada barış içerisinde yaşamışlar. Bu derece iyi niyete malik insanlara, Ermeniler, fırsat yakaladıklarında ellerinden gelen en ağır zulümleri yapmaktan geri kalmamışlar.

Mültecilerle konuşmaya başlayıp sohbetiniz biraz ilerledikçe, birçok insanın, bu beldeden ayrıldıktan sonra vatan hasretine dayanamadığından, Karabağlıların ifadesiyle, *üreği dözmediğinden* "kalbi dayanamadığından" vefat ettiğini öğreniyoruz. Kendileriyle görüştüğümüz mülteciler, önce başlarından geçenleri anlatmaktan imtina ediyorlar. Daha sonra yüreklerinde unutulmaz acı bırakan olayları, bir bir hatırlayıp anlattıkça, sanki on on beş yıl geriye gidip aynı günü yaşamış gibi duyulanarak, yaşadıklarını heyecanla anlatmaya başlıyorlar. Ermenilerin yapmış oldukları akıl almaz işkenceleri göz yaşları içerisinde bize aktaran Karabağlılar, olaylar olalı bunca yıl geçmesine rağmen yaşanan sıkıntılarının etkisinden kurtulamamışlar.

Karabağ'dan ayrılan her insanın gönlüde bir sızı kalmış. Bu savaşta bazıları anne babasını, bazıları da çocuklarını kaybetmiş. Bazıları da yaşanan kargaşada, yürüyerek onlarca kilometre yolu, kışın soğukunda, katetmek zorunda kalmış. Yurtlarını mecburen terk etmek zorunda olan birçok mülteci de bu arbedede kaybolmuş, bir iki yıl geçtikten sonra, Azerbaycan'ın bir köşesinde ortaya çıkmış. Aç susuz ölümün pençesinden kaçan bunca insan, kışın dağlarda ağaç kabukları yiyerek, kar sularından içerek ölüme mücadele etmişler. Bu zorlu imtihanında onlarca insan hayatından olurken,

kurtulanlar da kendilerini hayata bağlayan bazı bağların koparılmasının sıkıntısıyla hayatlarını devam ettirmek zorunda kalmışlar.

Adeta kıyamet gününü hatırlatan sahnelerde binlerce insan, çoluk çocuk, kışın soğuşunda yollara dökülmüş, soğuşa dayanamayan yaşlılar ve çocuklar, zor şartlar altında can verirken, yakınlarının, çaresizlik içerisinde ölüme yürüdüklerini gören her insanda, bu dramatik durum, hafızalardan çıkmayacak iz bırakmış. Bu olaylar olalı onca yıl geçmesine rağmen, sözünü ettiğimiz sahneleri hatırladıklarında gözlerinden yaşların gelmesine mani olamayan Karabağlılar, ölünceye kadar bu dehşet anını unutamayacaklarını ifade etmekte.

En az zarar gören mülteci bile, yıllardır kazandığı ile kurduğu evini barkını, hiçbir şey almadan, geride bırakmış; alelacele üzerine aldığı elbiseyle sonu belli olmayan bir yolculuğa çıkmış. Geride, çocukluğunun geçtiği, her bir köşesinde onlarca hatırası olan vatanını bırakmış olmanın verdiği elemle, sonu belli olmayan bir yolculuğa çıkmanın vermiş olduğu ıstırap, bu insanların üzüntüsünü bir kat daha artırmış.

Bütün bunlara rağmen bu güzel yurdun ismini andığımızda, bütün dertlerini unutan mülteciler, bu kelimeyi işittiklerinde, adeta, sihirli bir kelime duymuş gibi, gözlerinin içleri gülmeye başlıyor. Sanki farklı bir âlemden haber almış gibi, bu güzel beldenin güzelliklerini bize anlatmaya başlıyorlar.

Karabağ'a hasret kalan birçok mülteci, acılarını, dertlerini şiirlerle ifade etmiş; sanki çekilmez acıları, sıkıntıları, dizelerin sırtına yüklemiş. Böylece gözlerini yaşartan, akıllarından hiçbir zaman çıkmayan olayların etkisinden, bir nebze de olsa, bu şekilde, içlerini dökmek suretiyle, rahatlamışlar. Bu çalışmamızda hasretin, vatan sevgisinin yüreklerde bıraktığı sızıyı, Karabağlı mültecilerin söyledikleri şiirlere yansımış şeklini aksettirmeye çalıştık.

İçlerinde hangi duyguların fevaran ettiğini bilmediğimiz mültecilerle konuştukça, dayanılmaz işkenceleri, bir insanın nasıl taşıdığına, kalplerinin bu sıkleti nasıl çektiğine taaccübümüz bir kat daha artıyor. Ağdam'dan Rehle Hanım, Karabağ'da bulunduğu sırada birisi altı yaşında, diğeri de on bir yaşında iki çocuğunu kaybetmiş. Eşini de yitiren Rehle Hanım, adeta, acıların pençesinde kalmış. Bütün bunların üstüne bir de vatan hasreti eklenince, Rehle Hanım'ın iki gözü iki çeşme olmuş. Bu kadar sıkıntıya, haklı olarak, bir insanın nasıl dayanacağını bizlere sorarken, yüzündeki acının vermiş olduğu ifade içimizi burkuyor. Rehle hanım gözyaşları içerisinde söylediği dizelerde çaresizliğini, sıkıntılarını şu dizelerle dile getirir:

Neslimiz Karabağlıdır,
Sinemiz vatan dağlıdır.
Ne gelen var, ne giden,
Vatanın yolu bağıdır.

Ağdamın taşır yolu,
Su geldi bastı yolu.
Ne gelen var ne giden,
Düşman kesti yolu.

Garip öldü götürün,
Dar köşeden götürün,
Garibin vay haberini,
Dağılmış vatana yetirin.

Yaşım gözümde kaldı,
Akdı yüzümde kaldı.
Vatana dönmek isterim,
Kayıda bilmedim,
Arzum gözümde kaldı.

Ne bileyim yaz olduğunu,
Güller pervaz olduğunu,
Ne ben bildim ay bala,
Ne sen bildin ömrünün,
Yaz olduğunu.

Der, anasız kızlar ağlar,
Derdini gizler ağlar,
Analılar derdin anasına söyler,
Anasız kızlar, gizler ağlar.¹⁵

Elli yedi yaşındaki Ekber Rüstemov, Ağdamda sporla meşgul olur. Gençleri müsabakalara hazırlar. Ağdam'da onlarca güreşçi yetiştirir. Karabağ'da Ermeniler taşkınlıklar yapmaya başlayınca sporu bırakır, talebeleriyle birlikte cepheye gider. Yapılan savaşlarda yıllarca mücadele eder, bir oğlunu gözünün önünde şehit verir. O günleri hiç unutmamak için savaşta yanlarında bulundurduğu Azerbaycan bayrağını ve savaş sırasında üzerine bulunan gömleği, evinin duvarına asmış. Bunun yanında savaşta şehit olan oğlunun adını torununa vermiş. Torunlarını asker olarak yetiştirmek istediğini söyleyen Ekber Bey, Azerbaycan'da söylenen ninnileri çocuklarına herkesin terennüm ettiği gibi söylemez. Torunlarının, akıllarından Karabağ'ın hiçbir zaman çıkmaması için, ninnilerin sözlerini değiştiren Ekber Bey, onların kulağına güzel yutlarını unutmamaları için ninnileri şöyle fısıldar:

Lay lay deyem yatasın,
Kızıl gül içine batasın,
Kızıl gül içinde,
Şirin uyku bulasın.

Men öyle demiyorum,
Men diyorum ki:

Lay lay demeyim, yatmayasın!
Kızıl gül içine batmayasın!
Kızıl gül içinde,
Şirin uyku tapmayasın!¹⁶
Seni kınarlar!

Dede:

Lay lay dedim yatma sen,
Kızıl güle batma sen!
Gül beşiğin olsa da şirin uyku tapma sen!

Torun:

Lay lay desen de yatmam!
Kızıl güle batmam!
Kızıl gül elim olsa da yurdumu unutmam.

Dede:

Uykudan uyan balam,
Koçak balam can balam,
Şirin uykularında,
Göklere uçan balam,
Yatan sırlar oldunuz,
Göçkün düşüp soldunuz.

Torun:

Ay benim Ekber dedem!
Yol gözler el obam,
Ekber dedem incinir.¹⁷

Otuz dört yaşındaki Vügar Zahiroğlu Fuzûlü’de dünyaya gelmiş. Canından çok sevdiği vatanını geride bırakmanın vermiş olduğu acı, ona da, Karabağ’la ilgili şiirler yazdırmış. Babasının kabrinin düşmanların elinde kaldığını, hiç olmazsa onun kabrini ölmeden bir kez olsun görmek istediğini belirten Vügar Bey, kışın soğuşunda, karlı gününde, babasının halini sormaya geldiğini ifade ederken, hayatın, yarasını dağladığını, bundan dolayı da yarasının yaman sızladığını ifade eder. Kendisinin uykularını kaçırarak, dünyayı yaşanmaz hale getiren bu duygulardan kurtulmak için, her zaman zor günlerinde elinden tutan, dertlerinin dermanı olan Karabağ’da medfun bulunan babasına anlatır. Babası çağırıldığında vatanına dönemediği, gidip onun sıkıntılarını alamadığı için hayıflanırken, onunla birlikte ölemediğinden dolayı babasının kendisini affetmesini ister. Şiirinde, hasretten, babasının mezarının buz tuttuğunu, şeytanların babasının kabrinde ateş yaktığını dile getirir:

Kışın ayazında karlı gününde,
Gelmişim halini soram ay ata!¹⁸
Hayat bin dağ çekti yaram üstüne.
Yaman sızlar yaram ay ata!

Hasretten baş taşın buz bağlamış,
Şeytanlar içinde ateş yakmış.
Derler baban تنها kalmış,
Gelmişim yanında kalam ay ata!

Susmaz Vügar’ınam, bir danış, bir din,
Ağlayım gözümün yaşına ısın.
Koy bakıp sızlayım men yetim yetim.
İsterim gadanı alam ay ata!

Çağırдың bir zaman gelemedim,
Son kere yüzünü göremedim,
Bağışla seninle ölemedim.
Yalanmış bu dövran, yalan ay ata!

Anam çadırdadır, Hikmet askerde,
Bense sürünürüm köyde kentte,
Gel topla aileni, olak bir yerde.
Yolunu gözlüyor anam ay ata!

Bu gece gözümde uyku girmedi,
Kalkıp yatağımdan kaçmak istedim,
Özünden kanatlı havalı bir kuş gibi,
Öz toprağıma uçmak istedim.

Kolay sökülən, anamın gözünün yaşı tökülən,
Çiçekli ömrüne kışı dökülən,
Kolay uçulan taşı sökülən,
Atamın kabrine uçmak istedim.¹⁹

Karabağ’dan gelen binlerce insan yazın kavurucu sıcaklığında, kışın dondurucu soğuşunda çadırlarda kalmak zorunda kalır. Genç yaşlarında yurdundan yuvasından zorla çıkarılan birçok insan, gençliğinin nasıl geçtiğini, genç yaşta ihtiyaçladıklarını belirtirken, toprak derdinin hiçbir derde benzemediğini ifade etmekte. Edebiyat öğretmeni Zemine Guliyeva Karabağ’dan ilk çıktıklarında aylarca çadırda kalır. Herşeyin kendisine vatanını hatırlattığını ifade eden Zemine Hanım, bir sonbahar akşamı, güneşin batışıyla birlikte, çadırının üstünde esen rüzgârın, içerisindeki duyguları depreştirdiğini ifade eder. Çadırının üstünde fısıldayan rüzgâra “Ay külek! Sen hara bu çadır hara?” diye seslenirken, karanlıkla birlikte duygularının coştugu bu akşam vakti, kendisine yurdunu yuvasını

hatırlatan rüzgâra, bir zamanlar öz obasında esdiğini, sıcak sobanın başında masal fısıldadığını söyler. Bir taraftan da rüzgâra, şimdi niçin böyle amansız tuzağa düştüğünü sorar:

Eserdin bir vakitler öz, el, obanda.
Yeşil yaprakları hışırdadırdın,
Dilim dilim olup sıcak sobamda
Kış masalını fısıldardın
Neden bir kuş gibi düştün tuzağa?
Ay külek!²⁰ Sen hara²¹ bu çadır hara?

İndi o yerlerden uzaklardayım,
Soğukta, ayazda, fırtınalardayım.
Kaçkımın, göçkünüm bucaklardayım.
Benimle görüşe gelmişsin buraya.
Ay külek! Sen hara bu çadır hara?

Hayalin gitmesin taş evimize,
Buradaki evlerden baş evimize,
Beni aparaydın²² keşke evimize.
Niye yüreğini çekirsen dara?
Ay külek! Sen hara bu çadır hara?

Bu garip çadırlar yelkenli kayık,
Yazın alev gibi, kışın sopsoğuk.
Dersin sahilden çok uzağımız,
Bilir misin gelip çıkmışsın hara?
Ay külek! Sen hara bu çadır hara?

Yazına kışına hasret o yerin,
Yağan yağışına hasret o yerin,
Bir kara taşına hasret o yerin,
Yamanca vuruldu kalbime yara.
Ay külek! Sen hara bu çadır hara?

Git doğma yerlerin dağlarında es,
Çölünde, düzünde, bağlarında es,
Ömrümün o geçen çağlarında es,
Koyma torpağımda bir yağı kala.
Ay külek! Sen hara bu çadır hara?

Zemine Hanım rüzgâra bu şekilde içini dökerken, içerisinde bulunduğu sıkıntıları, başına gelen belaları Dede Korkut'a anlatır. "Bilir misin neler oldu, Korkut Dede?" mısrasıyla başlayan şiirinde olup bitenleri Dede Korkut'a haber verir. Hatun Ana'ya kendilerinin ağladığını düşmanın güldüğünü dert yanarken, şimdi, Bamsı Beyreği, Uşun oğlu Seyrek'i, Uruz'u, Kazan'ı nerede bulacağını sorar:

Bilirsin mi neler oldu Korkut Dede?
Alçak düşman kara atına biner oldu,
Yurt yuvamı, el obamı çaldı çırpıtı,
Yüreğimiz başında at oynattı.

Bilirsin mi neler oldu, Korkut Dede?
Yurdumuzun ocakları söner oldu.

Toprak satan hayinlerin kalbi taşa döner oldu.
Şehit oldu nice nice alperenler
Unudur mu o günleri hiç görenler?

Bilirsin mi neler oldu Hatun ana?
Biz ağladık düşman ise, güler oldu,
İnce belli kız gelinler esir oldu,
Bu asrımız yaman kanlı esir oldu.

Hardan alam yiğit Bamsı Beyrek'i ben?
Hardan alam Uşun oğlu Seyrek'i ben?
Hardan alam Uruz'u ben Kazan'ı ben?
Olanları olduğu gibi yazanım ben.²³

Karabağ hasreti, bu dizelerde de görüldüğü gibi, birçok insanın yüreğinde onulmaz yaralar açmış. Yurtlarına dönecekleri günü hasretle bekleyen birçok Karabağlı, topraklarının geri alındığını duyduklarında, hasta da olsalar, rahatsızlıklarına aldırmadan, Karabağ yollarına düşeceklerini ifade etmekte. Yurtlarına dönerken yollarda ölseler de, kabirlerinin vatanlarına yakın olmasından mutluluk duyacaklarını dile getirmekte. Bunun yanında birçok yaşlı mülteci, kendilerini Karabağ'a yakın bir yere defnedilmesini vasiyet ettiklerini belirtmekte. Böylece doğup büyüdüğü topraklarda ebedi olarak uyumasalar da, memleketlerine yakın bir mekânda defnedilmek suretiyle, hasret acısının, bir nebze de olsa, bu şekilde, hafifleyeceğine inanmaktalar.

¹ Aliyev, Azer, *Azerbaycan-Ermeni Savaşı*, İstanbul 2001, s. 15.

² Togan, Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 369.

³ Umudoğlu, Vidadi, "Kuzey Azerbaycan'ın Çar Rusyası Tarafından İşgali ve Sömürgeciliğe Karşı Mücadele(1801–1828)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 125, Nisan 2000, s. 185–186.

⁴ Rüstemli, Sabir, *Ömür Kitabı*, Bakı 1998, s. 251.

⁵ Glinka, S., İ., *Ermenilerin Azerbaycan'a Göçürülmesi*, Bakı 1995, s. 8.

⁶ Saray, Mehmet, *Azerbaycan Türkleri Tarihi*, İstanbul 1993, s. 15.

⁷ Nifteliyev, Ramil, "Rus İşgali Dövründe Karabağ'da Demikrafik Değişiklikler", *Karabağ Dünen, Bu Gün Sabah*, Bakı 2002, s. 148.

⁸ Şükürov, Mesud, *Dağlık Karabağ Münakişesinin Tarihi, Siyasi ve İdeoloji Aspektleri*, Bakı 1999, s. 70.

⁹ Nebbab, Mir Mohsin, *1905–1906-çı İllerde Ermeni-Müselmen Davası*, Bakı 1993, s. 106.

¹⁰ Şükürov, Mesud, age, s. 72.

¹¹ Arzumanlı, Vagif, Habiboğlu, V., Mutarov, K., *1918-41-inci Kırgınlar*, Bakı 1995, s. 51.

¹² *Dağlık Karabağ Hadiselerinin Xronikası (1988–1994)*, *Azerbaycan Respublikası, Dâhili İşler Nazirliği*, Bakı 2002, s. 88.

¹³ Gürsoy-Naskali, Emine, Şahin, Erdal, *Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri* (Hazırla. Nesrin Sarıahmetoğlu) Harlem 2002, s. 470.

¹⁴ Babayev, Salman, *Muharebe*, Bakı 1995, s. 120.

¹⁵ 15 Kasım 2004 tarihinde kendisiyle yaptığımız mülakattan alınmıştır.

¹⁶ tap-: bulmak

¹⁷ 15 Mayıs 2004 tarihinde kendisiyle yapmış olduğumuz mülakattan alınmıştır.

¹⁸ ata: baba

¹⁹ 15 Şubat 2004 tarihinde kendisiyle yapılan mülakattan alınmıştır.

²⁰ külek: rüzgar

²¹ hara: nereye

²² apar-: götürmek

²³ 10 Temmuz 2004 tarihinde kendisiyle görüştüğümüzde alınan kayıttan seçilmiştir.